

Stevo VUČINIĆ (Podgorica)

Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“

UDK 061.22(=1.497.16)

SOCIO-POLITIČKI RAZLOZI OSNIVANJA INSTITUTA ZA CRNOGORSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE

Autor opisuje uslove i socio-političke razloge zbog kojih je osnovan Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje koji danas nosi ime utemeljivača montenegrizike, akademika Vojislava P. Nikčevića. Takođe, ukazuje se na prekretnički značaj jezikoslovnoga rada ovog akademika.

Crnogorci i Bošnjaci bili su jedina dva naroda na južnoslovenskom prostoru koji su dočekali raspad južnoslovenske političke zajednice bez lingvonima kojim potvrđuju sebe kao baštinike zajedničkoga jezičkoga sistema sva četiri naroda. Dok su ga i Srbi i Hrvati formalno nazivali zajedničkim imenom, u praksi su ga imenovali, skraćeno, samo svojim narodnim imenima. Sticajem okolnosti koje nijesu predmet ovoga skupa niti moga priloga, i Crnogorci i Bošnjaci bili su prihvatili da im *lingua communis* bude takozvani srpskohrvatski jezik, kao politički jezik. Razumljivo, on je vršio ulogu političkoga instrumenta kojim se učvršćivala jugoslovenska zajednica; istovremeno, bio je i opasno oruđe dominantnih velikonacionalnih politika u bivšoj zajedničkoj domovini. To je pokazala praksa a i odnos beogradskih jezikoslovaca koji su se početkom 90-ih godina XX vijeka, u vrijeme emancipacije crnogorskog i bosanskog jezika, razračunavali sa samom idejom na način neprimjeren profesiji i nauci. Novosadski dogovor iz 1954. godine, kojim su pobrojani Hrvati, Srbi i Crnogorci kao narodi koji govore jednim jezikom, nazvanim *srpskohrvatski*, nije respektovao osobenosti crnogorskog jezika ni u supstancijalnoj niti u formalnoj ravni. Iz naziva tzv. jedinstvenog jezika, imenovanog dvočlanom složenicom, isključen je termin koji označava crnogorsku naciju kao jezički konstituent zajedničkog jezika. U praktičnoj ravni tzv. srpskohrvatski jezik standardizovan je na način koji je isključio sve osobenosti crnogorskoga

jezika, cijelo jekavsko jotovanje i dva slova/glasa koja su njegova posljedica. Upravo ono što nas čini osobenim na cijelom južnoslovenskom prostoru. (U njemu se čak navodi da se „naš zajednički književni jezik“ razvio oko dva glavna kulturna središta – Beograda i Zagreba!) Pa smo komplikovanim odgojem u školama vježbani da u javnoj upotrebi koristimo jezik kojim ne govorimo. Dakle, nadmoć jedne političke ideje demonstrirana nam je u duhovnoj sferi sa posljedicama koje će utvrđivati istoričari u budućnosti. Ne bih rekao da su se Crnogorci naročito opirali takvom statusu i stavu drugih prema njima, osim pojedinaca čiji glas nije previše uznemiravao ni stručnu ni naučnu, ali ni političku javnost. Mislim, prevashodno, na pokojnog akademika prof. dr. Vojislava Nikčevića. Neka mi bude oprošteno što mu nijesam pribrojio još neko značajno ime jer o tom pitanju ne raspolazem činjenicama koje bi mi tako nešto dale za pravo.

Raspadom jugoslovenske zajednice, tzv. srpskohrvatski jezik izgubio je društvenojezički smisao i naš je dio štokavskoga jezičkog sistema zvanično i formalno nazvao našim narodnim imenom pokojni profesor Vojislav Nikčević, 1993. godine, monografijom *Crnogorski jezik*, u izdanju Matice crnogorske. Potom je izvršio standardizaciju jezika i objavio je u *Crnogorskom pravopisu*, 1997. godine, urađenom u skladu s prethodnim priručnikom *Piši kao što zboriš* (CDNK, 1993), na koncu i *Gramatikom crnogorskog jezika* 2001. godine u izdanju DANU. Naš je jezik instrument naše kulture i najdublji iskaz našeg narodnog duha. Povezan je i sa književnom tradicijom koju, u kontinuitetu, tvore djela na narodnom jeziku, od vremena Ivana Crnojevića do savremenoga doba. Nema boljega primjera kojim se potvrđuje prethodno izrečena tvrdnja, od povelja Ivanbegovih iz druge polovine XV vijeka koje svaki elementarno pismeni Crnogorac može da iščita i razumije, čak i cijeli Oktoih, stoga što se naš narodni i književni jezik jednače.

Cijelim nizom tekstova o crnogorskom jeziku pokojni se profesor redovno javljao u crnogorskoj publicistici i štampi. Nastupao i na elektronskim medijima i na svim skupovima naučnoga karaktera u zemlji i vani, zalažući se za afirmaciju crnogorskog jezika. Bio je i osnivač svih crnogorskih nacionalnih i kulturnih institucija koje su nastajale sukcesivno, počev od 1991. godine. Ne mislim da ovome skupu treba da objašnjavam zašto smo nacionalne kulturne i naučne institucije utemeljili tek početkom 90-ih godina. Prosto, tek tada su se, nakon gotovo jednoga stoljeća, stekle prilike koje su nam bile naklonjene za takav poduhvat.

Ugled koji je akademik Vojislav Nikčević stekao u pitanju jezika, osobito crnogorskoga, u posljednjoj deceniji prošloga i prvoj ovoga vijeka, u domaćoj i inostranoj javnosti, nije mu bio dobra preporuka među izvjesnim Crnogorcima. Ne treba naročito dokazivati da su Crnogorci spremni na svako zlo i dobro pregnuće samo da se nađu na čelu bilo koga i bilo čega. Više puta su to dokazali, naročito u vrijeme raspada Jugoslavije. Stoga mu je bio zapriječen svaki institucionalni rad u nedavno utemeljenim crnogorskim naučnim i kulturnim institucijama, osim na fakultetu. Nijesu se libili da ga nazivaju imenima nedostojnih ljudi, i to upravo Crnogorci koji su prirodom profesije bili obavezni da ga na svaki način podrže. Čak su ga nedavno i mrtvoga optužili da je opstruirao Odjeljenje za jezik jedne institucije osnivanjem i utemeljivanjem Instituta za crnogorski jezik i jezikoslovlje, što je najobičnija laž. Svi smo tome svjedoci.

Nezaobilazna je ličnost u razmatranju moje teme dr. Svenka Savić, koja je u intervjuu u nedeljniku *Monitor* od 21. novembra 1997. godine prva javno predložila osnivanje instituta za crnogorski jezik i jezikoslovlje. Očito da je pozvani Crnogorci nijesu dobro razumjeli, a nijesu ni imali volje da postupe po njenim uputima. Šedočim da pokojni profesor nikad nije iskazivao niti političke niti rukovodeće ambicije, osim lingvističke. Ali ponavljam, ni samo one mu nijesu bile dobra preporuka i doživljavane su kod izvjesnih kao prijatna ličnim ambicijama u pitanjima rukovođenja čak i Odjeljenjem za jezik, iako su svi osim njega bili nekompetentni za takvo mjesto. Mada, držim da su mnogi prvaci bili spriječeni da se prvače bar u pitanjima jezika, što je dodatno otežavalo njegovu javnu ulogu kao nespornog prvaka u pitanjima crnogorskog jezika. Profesor se za života nije usrećio sa izvjesnim Crnogorcima koji mu nijesu mogli oprostiti ulogu prvaka i utemeljivača nauke o crnogorskome jeziku. Mada će o njemu prosuđivati oni koji se tek rađaju, slaveći ga i osporavajući snažnije nego je to iko činio za njegovog života. Njegovo ga djelo čini neumrlim, zbog čega će njegov duh ostati da bdi vječno nad nama.

Prekretnica u institucionalizaciji crnogorskog jezikoslovlja započeta je na večeri koju je organizovao pokojni profesor u restoranu *Pegaz* u Podgorici, neposredno pred organizovanje velikoga međunarodnog skupa *Norma i kodifikacija crnogorskog jezika*. Za stolom mi se požalio na opstrukcije koje trpi od izvjesnih Crnogoraca koji ignorišu i crnogorski jezik i skupove posvećene crnogorskoj jezičkoj problematici. Čak mu zaprečavaju svako institucionalno djelovanje i dovode ga u nezgodan položaj. Predložio

sam mu da, poput već osnovanih nacionalnih institucija, osnujemo Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje, kojem bi on bio na čelu. Imamo svoj jezik i običaje i zato treba da se brinemo o svome napretku, a imamo svijesti da treba da ga očuvamo. Time bi pokojni profesor dobio institucionalnu zaštitu a i Institut bi, zaštićen njegovom harizmom, mogao, na mah, da stekne potrebni ugled, što potvrđuje i ovaj skup. Prihvatio je, a ja sam se prihvatio da uredim osnivačka akta. Dogovorili smo i imena osnivača. Ja sam predložio mog prijatelja akademika prof. dr. Vukića Pulevića, a on gospodu Žarka L. Đurovića i Borislava Cimešu. Krajem 11. mjeseca 2003. godine održali smo osnivačku Skupštinu u jednoj ruiniranoj i nezagrijanoj opštinskoj kancelariji u glavnoj ulici na Cetinju. Nijesam imao novaca za benzin, pa me je do Cetinja odveo profesor Vukić Pulević. Domaćini, pak, nijesu imali novaca da se počastimo sokom i kafom. Ipak, prorokovao sam međunarodni ugled Institutu i nijesam se prevario! Iz iskustva sam znao da u Crnoj Gori, po nesreći, sve što je u njoj utemeljeno – mora duže ili kraće vrijeme da trpi i pati.

U pripremi osnivačkih akata vodio sam računa i o jednoj veoma raširenoj i necivilizovanoj praksi među Crnogorcima. Običaj je više puta demonstriran da se prilikom promjene rukovodstva bilo stranke bilo institucije novo rukovodstvo veoma necivilizovano ponaša prema osnivačima i utemeljivačima. Obično se potrude da im se imena izbrišu i formalno i stvarno i iz memorije. Čak se usuđuju da javno mijenjaju povijest, pripisujući sebi u zaslugu osnivanje. Stoga sam u prvi član Odluke upisao imena utemeljivača i zapisao da su utemeljili crnogorsku nacionalnu instituciju i da se taj član ne može mijenjati niti brisati.

Ovom prilikom obavezan sam da javno pomenem dvojicu ljudi koji su davali ozbiljnu podršku Institutu i lično pokojnom profesoru. To su dr. Slobodan Backović, tada ministar prosvjete, koji je i novcem i na druge načine nesebično podržavao i pomagao djelatnost Instituta, a i svih nas, na čemu mu javno zahvaljujem, te gospodin Tomo Kusovac, lični prijatelj profesora Nikčevića, čija je značajna uloga u razvoju Instituta nesporna.

Što se mene kao utemeljivača tiče, nemam, naravno, lingvističke ambicije već političko-jezičke i srećan sam i presrećan zbog ugleda koji je Institut stekao za kratko vrijeme u zemlji i inostranstvu. A izražavam i duboko poštovanje prema među Crnogorcima rijetkom činu pokojnoga profesora. On je na svojoj katedri za jezik odnjegovao nasljednika dr. Adnana Čirgića, koji je uživao i uživa blagonaklonost prof. dr. Milorada

Nikčevića, koji ga je svesrdno podržavao i preporučio da doktorira iz crnogorskog jezika (u jednom narodnom govoru) na Sveučilištu „Josip Juraj Štrossmayer“ u Osijeku. Držim to i djelom svih nastavnika Sveučilišta, na čemu im, u ime osnivača, zahvaljujem. Institut je, još dok je njegov čelnik bio akademik Nikčević, organizovao četiri simpozijuma, posvećena Vuku Karadžiću i Crnogorcima, normi i kodifikaciji crnogorskog jezika, povijesnoj leksikografiji i savremenoj crnogorskoj historiografiji, te ustavnom imenovanju crnogorskog jezika, i izdao dvadeset publikacija iz oblasti jezika. Time se potvrdio kao institut i institucionalizovao u crnogorskoj jezičkoj, naučnoj i političkoj zajednici. Nakon smrti profesora Nikčevića, odlukom osnivača od 3. VIII. 2007. godine, u njegovu čast, Institut je dobio njegovo ime.

Na koncu, presrećan sam i zbog činjenice da je gospodin Čirgić nastavio djelo profesora Nikčevića na pravi način i u cjelini, i oprečno ustaljenoj naopakoj praksi u nas. U Institutu je okupio desetak mladih, inače, najznačajnijih crnogorskih jezikoslovaca i naučnih stvaralaca. Izdao je i dvije sveske časopisa „Lingua Montenegrina“. Držim takve gestove zalogom sigurne budućnosti Instituta za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, na čemu im svima blagodaram.

Stevo VUČINIĆ

SOCIO-POLITICAL REASONS FOR ESTABLISHING OF THE INSTITUTE FOR MONTENEGRIN LANGUAGE AND PHILOLOGY

The author describes the conditions and socio-political reasons leading to foundation of the Institute for Montenegrin Language and Philology, today named after the founder of Montenegristics, academician Vojislav P. Nikčević. Also, the significance of academician Nikčević's linguistic work is stressed.